

ERIX MARIYA REMARKNING “QORA HAYKAL” ASARIDA HAYOT MAZMUNI VA MOHIYATI

Ilmiy rahar: Jahon adabiyoti kafedrası
o‘qituvchisi Kuchkarova Maxina
+998909666256

O‘zDJTU Tarjimonlik fakulteti 2 bosqich
talabasi Kariyeva Fazilat

Annotatsiya: Ushbu maqolada taniqli nemis yozuvchisi Erix Mariya ijodining mahsuli bo‘lmish “Qora Haykal” romanining tahlili, undagi voqealarning izchilligi, falsafaga asoslangani va personajlarning hayotdan mazmun va mohiyat topishga intilishi keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: *Inson shaxsi, ijtimoiy-gumanitar, hayot mazmuni, maqsad, ma’no, urush, ekzistensializm, jamiyat, shaxsiyatning falsafiy konsepsiyasi, paradoks, dogmatizm.*

Ijtimoiy-gumanitar fanlarga ehtiyojning ortishini Prezidegntimiz Shavkat Mirziyoyevning quyidagi fikridan yaqqol anglashimiz mumkin: "Bizda uzoq yillar davomida ijtimoiy fanlarga nisbatan birtomonlama texnokratik yondoshuv, bu boradagi masalalarga ajabtovur bir "o'gay" qarash shakllanib qolgan. Ayni paytda, afsus bilan qayd etish mumkinki, haligacha uzluksiz ta'lim bosqichlarida, ayniqsa oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni qancha hajmda va qanday yo'nalishlarda, qay bir shaklda va qanday mazmunda o'qitish va o'rgatish bo'yicha yaxlit kontseptsiya yo'q"¹

Inson shahsini o'zgartirishda ijtimoiy-gumanitar fahlarning ahamiyati juda muhimligi haqida ko‘plab ma’lumotlarda keltirib o‘tilgan.

Odamzot yaratilibdiki, doimo komillikka intilib yashaydi. Bolalikdan o‘z dunyoqarashini boyitib boradi. Har bir inson dastlabki tarbiyani, ya’ni ma’naviy ozuqani oilada,ota-onadan oladi. Keyin esa maktabga boradi. Jamoda o‘zini qanday tutishni o‘rganadi. Ma’naviy ozuqa olishning, chin inson bo‘lib yetishishning birdan bir yo‘li bu kitob mutolaasidir.

Kitob – insonning eng yaqin do‘sti va maslahatchisi, aql qayrog‘i va bilim manbaidir. Kitob fikrlash quroli, xazinalar kaliti, tafakkur manbai bo‘lgani uchun ham xalqimiz uni nonday aziz, mo‘tabar va muqaddas deb hisoblangan. Shuning uchun kitobga muhabbat, uni qadrlash, o‘qishga ishtiyoq xalqimizning qon-qoniga singib ketgan.

Erix Mariya Remarkning "Qora haykal" romani birinchi jahon urushidan keyingi Germaniyada bo'lib o'tgan Lyudvig ismli yigitning hayoti haqida hikoya qiladi. Kitob Remarkning urushdan keyin jamiyatdan ko'ngli qolganini aks ettiradi va ekzistensializm mavzulari, hayotdan ma'no izlash va urushning shaxs va jamiyatga ta'sirini o'rganadi. Yozuvchi tomonidan qabul qilingan va romanning umumiy g‘oyaviy mazmunini ochib beruvchi shaxsiyatning falsafiy konsepsiyasi yozuvchi tomonidan ijtimoiy-tarixiy, axloqiy-estetik va psixologik jihatlarida ko‘rib

¹Шавкат Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси –Т, 2021. –Б.228.

chiqiladi.

Remarkning eng "falsafiy" kitobi sanalgan ushbu romanning g'oyaviy tuzilishi uning butun asar davomida aks etadi. Aynan shu yerda uning asarlarining tematik asosini tashkil etuvchi deyarli barcha hayotiy muammolar ko'tariladi va talqin qilinadi. Yozuvchi o'zi bosib o'tgan yo'lni yana bir bor ko'zdan kechiradi, o'zining "Jannatdagi soyalar" so'nggi romani qahramoni ta'biri bilan aytganda, u "bechora askarlar" va "undan ham kambag'alroq muhojirlar" bilan birga ko'plab qiyinchiliklarni boshdan kechirgan, ko'plab qadriyatlarni so'roqqa tutgan, umidsizlik yo'li, achchiq shubha, kinoyali istehzo va insonga so'nmas ishonchni ko'rsata olgan.

Asar urush oqibatlari, iqtisodiy beqarorlik va aholi o'rtasidagi maqsadsizlik hissi bilan kurashayotgan jamiyat fonida rivojlanadi. Bosh qahramon Lyudvig qabr toshlarini sotuvchi yodgorlik kompaniyasida ishlaydi - bu kasb o'limning keng tarqalgan mavjudligi va hayotning befoydaligini anglatadi. Lyudvigning tajribalari va turli qahramonlar bilan o'zaro munosabatlari orqali Remark urush vayron qilgan dunyoda maqsad va ma'no topish uchun kurashayotgan avlod portretini taqdim etadi.

Remark qahramonlarning o'zini yo'qotilgan va maqsadsiz his qiladigan jamiyatda o'z hayotlarini boshqarishga urinishlarini tasvirlaydi. Lyudvig, ayniqsa, ekzistensial savollar bilan kurashadi va hayotning oddiy tartib-qoidalaridan tashqari maqsad tuyg'usini izlaydi. Uning turli odamlar bilan, shu jumladan turli xil g'ayrioddiy va umidsizlikka uchragan odamlar bilan uchrashuvlari odamlarning ma'no yo'qligi bilan kurashishning turli usullarini namoyish etadi. Remarkning yozish uslubi va yorqin xarakteristikasi o'quvchilarga qahramonlarning hissiy kurashlari, umidlari va umidsizliklarini chuqur o'rganishga imkon beradi, bu esa ma'no izlashni butun kitobning markaziy va o'zaro bog'liq mavzusiga aylantiradi.

Kitobning asosiy mavzularidan biri - undan mahrum bo'lgan dunyoda ma'no izlash. "Men ham o'zinga tez-tez shu savolni beraman. Nega ayrim kasallarga yordam bermasligini bila turib ham, jarrohlik amaliyotini o'tkazishadi? Shunga o'xshash "nega"larning ro'yxatini tuzishni istaysizmi? Bu juda uzun ro'yxat bo'lardi: ular orasida shunaqa savol ham bor: nega stakaningizni oxirigacha bo'shatib qo'ymaysiz-da, ovozingizni o'chira qolmaysiz? Nega bu tunni emas, o'zingizning yaxshi yetilmagan aqlingizni his qilasiz? Nega hayotni his qilish o'rniga uni muhokama qilaverasiz?", degan savolni Lyudvig psixoterapevt Vernikega beradi, ammo tayinli javob olmaydi.

"Qora haykal"ning g'oyaviy kontseptsiyasi, uning syujeti va badiiy timsoli paradoks tamoyiliga asoslanadi. O'quvchi birinchi navbatda qahramonlar mavjudligining tashqi shakli, ularning xatti-harakatlari yoki atrofdagi hayotdagi biron bir hodisa, u yoki bu narsaning maqsadi haqidagi tasavvurlari o'rtasidagi haqiqiy yoki yagona ko'rinadigan tafovutga duch keladi. Bunda ichki, haqiqiy mazmun, ya'ni haqiqiy mohiyat yaqqol ko'zga tashlanadi. Shunday qilib, "Qora haykal" burjua axloqining "oliy" tamoyillarini aks ettiruvchi abadiylikni, dunyoda bir marta va umuman o'rnatilgan tartibning daxlsizligini ramziy qilish uchun yaratilgan qahramonlar mavjudligining kundalik tafsiloti aslida paydo bo'ladi.

Kuchli dogmatizm mavjud bo'lib, "vatanparvarlik" an'analarida millatchilik yotadi, tartibga solinadigan "odob-axloq" esa mayda burjua ishtiyoqi, shafqatsiz va yirtqich egoizmning ramzi. Asardagi bosh qahramonlarga xos bo'lgan o'z mavjudligining paradoks tuyg'usi, ularning mavjudligining moddiy va ma'naviy asoslariga bo'lgan ishonchni yo'qotishi zamonaviy burjua dunyosidagi ijtimoiy munosabatlarning beqarorligi, o'z-o'zidan paydo bo'lishining tabiiy aksi edi.

"Qora haykalning"ning o'zi, romanning asosiy nuqtasi bo'lib xizmat qiladigan yodgorlik o'tkinchilik va tartibsizliklarga to'la dunyoda insonning doimiylik va ahamiyatlilikka bo'lgan ehtiyojini anglatadi. Bu o'lim haqida eslatma bo'lib, shu bilan birga insonning doimiy iz qoldirish istagidan dalolat beradi. Oxir oqibat, "Qora haykal" o'quvchilarni urushdan keyingi jamiyatning og'ir haqiqatlari bilan yuzma-yuz qiladi va hayotning tartibsizliklari va noaniqliklari orasida ma'noga bo'lgan universal izlanish haqida fikr yuritishga undaydi. Remarkning vayronaga aylangan dunyo xarobalari orasidan aylanib o'tayotgan qahramonlar tasviri insonning ahvoli va hatto eng qiyin vaziyatlarda ham ahamiyat va maqsadni doimiy izlash haqida o'tkir tushunchalarni taqdim etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Шавкат Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси –Т, 2021. –Б.228.
2. Immanuel Kant (Stanford Encyclopedia of Philosophy). (2020, July 28). <https://plato.stanford.edu/entries/kant/>
3. Stuhr, J. J., Deleuze, G., Guattari, F., Tomlinson, H., Burchell, G., & Conley, T. (1996). What is philosophy? The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 54(2),181.<https://doi.org/10.2307/431089>

Why Philosophy? | Department of Philosophy. (n.d.). Stanford University.
<https://philosophy.stanford.edu/academics/why-philosophy>